

OSVRTI I PRIKAZI

Prof. dr Salih Kulenović

**ŠEVKO OMERBAŠIĆ, "Islam i muslimani u Hrvatskoj",
Mešihat Islamske zajednice u Hrvatskoj, Zagreb, 1999,
str. 484 i 372, ilustracije**

U izdanju Mešihata Islamske zajednice u Hrvatskoj, izašla je iz tiska, 1999. godine, knjiga "Islam i muslimani u Hrvatskoj", čiji je autor Ševko–efendija Omerbašić, muftija zagrebački. Knjiga je veoma zanimljiva kako po sadržaju, tako i po problematici koju obrađuje.

Knjiga obiluje mnoštvom etnoloških, historijskih, demogeografskih, socioloških i drugih činjenica vezanih za pojavu islama i muslimana u srednjem vijeku, ne samo na prostoru današnje Republike Hrvatske i jugoistočne Evrope, već, uopće i na prostorima Evrope i Starog Svijeta. Sve te činjenice, autor je znalački prezentirao koristeći se turskim, mletačkim, hrvatskim, bosanskim, ugarskim, austrijskim i dubrovačkim izvorima.

Kao jedna od tri monoteističke religije islam je, historijski gledano, prezentirao ne samo način života i vjerovanja, nego i osobenu kulturnu pojavu koja je svojom unutarnjom snagom uvijek prožimala prostore gdje je egzistirala, gdje i danas egzistira, ostavljajući neizbrisiv trag.

Kompozicijski gledano knjiga "Islam i muslimani u Hrvatskoj" se sastoji iz uvoda, predgovora izdavača i četiri dijela koji čine jezgrovitu cjelinu, iz koje se može izvući bezbroj krucijalnih pouka za sljedbenike islama, posebno za muslimane na ovim našim bosansko–hercegovačkim prostorima, a i šire.

Prvi dio, "Islam i muslimani u Hrvatskoj u predosmansko doba", odnosi se na pojavu islama u našim krajevima od X do XII stoljeća, kada su tadašnje ugarske vlasti i njihovi kraljevi, u južnu Mađarsku i sjevernu Hrvatsku naselili: muslimane, Ismailičane, Kalisije, Bisene i Kumane. Ismailiti su stigli u Mađarsku iz iranske pokrajine Huvarizm, a na osnovu historijskih izvora to se desilo u periodu između 960. i 976. godine. U ovom dijelu knjige, kroz 22 podnaslova, raspravlja se o: da li je u srednjem vijeku bilo muslimana na Jadranskom moru, zatim se analizira prevod jedne studije talijanskog historičara Alfreda Ciampia (u prevodu Frane Kovačevića, dominikanca iz Splita), u kojoj stoji da su pokrajinom Puljom, u XIII stoljeću, vladali Saraceni (Saracenima su nazivani Arapi i ostali islamizirani narodi na području Sredozemlja), koje je kralj Fridrih II na silu preselio sa Sicilije u ovu nenaseljenu pokrajinu, gdje su podigli svoje džamije, i storili svoju vlastitu općinu. Prema istom izvoru muslimana je bilo i u Lučeri, a porijeklom su Hrvati sa jadranske obale.

Veoma su interesantna i razmatranja o ulozi Sakaliba u historiji islamske Španije. Sakalibi (Slaveni) se u islamskoj Španiji pojavljuju veoma rano, a kupovali su ih Jevreji kao robove od Germana. Među najznačajnije ličnosti u historiji Slavena, u službi islama, bio je Ebul Hasan Dževher ibn Abdullah

Sakalli es Saklebi, koji je sagradio sveučilište El Ezher i uveliko počeo izgadnju Kaira. Hrvatski historičari (Lukarević, Mažuranić i Šanjak) tvrde da je Dževher bio Dalmatinac po imenu Blaž Vodopić.

Spomen na postojanje muslimana u Slavoniji i Sremu potiče iz 1077. godine, kada kralj Ladislav naređuje pokrštavanje Ismailićana. Boraveći među njima, od 1151. do 1153. godine, Ebu Hamid El Garnati Endelusi je potvrdio da oni tajno u kućama ispoivjedaju islam, a javno su kršćani. Oko 1222. godine ponovljen je progon muslimana iz Mađarske, ali zajedno sa Jevrejima. Međutim, i poslije toga Ismailiti se susreću u Mađarskoj kao stanovnici koji su imali priličnu ekonomsku moć; bili su čuvari poštanskih postaja, kovači novca, carinski službenici. Najveći genocid Ismailiti su, na ovim prostorima, doživjeli 1241. godine, za vrijeme najezde Tatara. U XIII i XIV stoljeću Ismailiti su bili ponati kao Kalizi.

Danas, prema autoru ove knjige, postoje mađarski muslimani, starosjedioci koji tvrde da su porijeklom Ismailiti, Kalizi i Kumani. U mađarskim muzejima se čuva dosta materijalnih dokaza o ovim muslimanima.

Osim navedenog, prvi dio knjige sadrži, odnosno autor razmatra što o muslimanima u Ugarskoj u XII stoljeću piše Ebu Hamid el Endelusi, koji je kod njih boravio tri godine. Njegova zapažanja su veoma zanimljiva, a iz njih se jasno vidi kakve su u to vrijeme bile privredne, etničke i konfesionalne prilike. Prema ovom putopiscu Huvarizmi (Ismailiti) služe u državnim službama i kralju. Javno su kršćani, a potajno su muslimani, dok su Magribci (Kalizije) angažirani samo u vojsci i javno ispovijedaju svoju islamsku vjeru. Endelusi ih je, za vrijeme svog boravka, učio namazu, abdestu, postu, zekatu i islamskom nasljednom pravu.

Jozef Kaller, kanonik pečujске katedrale i poznati crkveni historičar iz 18. vijeka, pisao je o muslimanima u južnoj Mađarskoj, pozivajući se na izvještaj Ivana Cinamosa, poznatog bizantskog historičara koji je, sredinom XII stoljeća, opisivao Ugarsku i njene stanovnike. On je zapisao da su ugarski konjanici predvodili Dalmatine i Kalizije koji su bili, kako on kaže: "Ispovjednici muhamedanskog zakona".

Također, u prvom dijelu knjige se prezentiraju podaci Emerika Gašića i još nekih historičara, o tome kako je jedan od vlasnika mjesta Morović, po imenu Ivan, proširio svoj posjed i na Valpovo kojim je, do izumiranja, vladala obitelj Suljagić. To se dogodilo 1397. godine.

U knjizi, autor Ševko—efendija Omerbašić prezentira i komentira nekoliko radova mađarskih autora koji su pisali o muslimanima Ismailitima, na osnovu ugarskih državnih dokumenata različite sadržine. Na primjer, u jednom od tih dokumenata, iz 1262. godine, papa Urban IV oštro upozorava kralja Ugarske Belu IV da obustavi imenovanje Saracena u državnu službu, da im zabrani kovanje novca, trgovinu, vađenje soli i carinske poslove.

U prvom dijelu knjige vrlo stručno i dokumentirano analizira veze muslimana i Slavena, koje potiču iz vremena umejjidskog halife Abdul Melike ibn Mervana, i kasnije. Zatim piše o susretu poznatog putopisca i geografa Jakut el Hamevije, početkom XII stoljeća, sa muslimanima iz

Ugarske, o narodu "Gabelim", potom iznosi što je poznati putopisac iz Maroka Idrisi pisao o Hrvatskoj 1153. godine, kao i to šta su hrvatski israživači pisali o vezi Slavena s islamom.

U knjizi je opisano i razdoblje koje se odnosi na bogumile; raspravlja da li postoji uzročna veza između islama i bogumilstva, govori o dualizmu, poštivanju relikvija na Zapadu i na kraju o proganjanju bogumila od strane rimokatoličke crkve.

Drugi dio knjige, pod nazivom "Islam i muslimani u Hrvatskoj u XVI i XVII stoljeću" (osmanski period), sadrži detaljan opis turskih osvajanja u Hrvatskoj, prelazak domaćeg stanovništva na islam, te period slabljenja i opadanje turske vlasti. Ovaj dio knjige ima 27 podnaslova. Naročito su zanimljivi podaci o broju muslimanskog, katoličkog i pravoslavnog stanovništva koje je u to vrijeme živilo u Sremu, Slavoniji, Lici i Dalmaciji.

Veliki Bečki rat (1683–1699), koji je završen Karlovačkim mirom, imao je za posljedicu masovan egzodus muslimana, prisilno pokrštavanje onih koji su ostali, pretvaranje džamija u crkve i gubitak svih muslimanskih posjeda u Mađarskoj, Lici i Slavoniji. U vezi s tim, naročito su značajni i zanimljivi podaci koji se odnose na prisilne migracije koje su se dogodile 1687. i 1688. godine, kada se iz Slavonije i Like doselilo 150.000 muslimana u Bosnu, naselivši područja od Une do Drine. Nakon 1718. godine, nastupio je drugi val izbjeglih muslimana kada je Austrija zauzela cijelu Posavinu.

Prognani muslimani iz Požege, Virovitice, Slatine, Pakraca i Gradiške, prešli su Savu kod Dubice i naselili područje od Bosne do Drine, te gradove Doboju, Tešanj, Teslić, Kotor, Jajce, Ključ i Sanski Most.

Lički muslimani su naselili predjele od Une do Sane, uključujući i gradove Cazin, Bihać, Krupu i Novi. Muslimani iz Gračaca u Lici su naselili Grahovo, Glamoč, Ključ i Sanski Most.

Muslimani iz današnjeg sela Mravica, između Prnjavora i Banjaluke, porijeklom su iz istoimenog sela između Đakova i Vinkovaca. Muslimani Žepča (neki rodovi), porijeklom su iz Ivankova kod Vinkovaca. Muslimani iz Mitrovice, Rume, Iriga, Petrovaradina, Karlovca, Rače, Morovića, Nijemaca, Mandelosa, Grgurevaca, Čeravića, Bonštra i Iloka, odselili su prema Bijeljini, Teočaku, Zvorniku, Maglaju, Visokom, Tuzli, Žepču, Varešu, Kladnju i Olovu.

Veći dio muslimana iz Đakova, Broda, Požege, Osijeka i Valpova, naselili su se u vlaseničkom, goraždanskom, višegradskom i rogatičkom kraju.

Nakon progona muslimana iz navedenih krajeva uništeno je gotovo svo njihovo vjersko i kulturno nasljeđe, koje su oni stvorili za 151 godinu koliko su živjeli u Lici i Slavoniji. Muslimani u Lici i Slavoniji su izgradili oko 189 džamija, nekoliko desetina medresa, mekteba, ruždija, veliki broj javnih kupatila, državnih i javnih zgrada, turbeta, mostova, puteva. U Lici je bilo 39 džamija.

Treći dio, "Islam i muslimani u Hrvatskoj u novije doba", prezentira prisutnost muslimana u Hrvatskoj od kraja XIX stoljeća do našeg vremena.

Koristeći se austrougarskom dokumentacijom, autor je ukazao na postepeno, ali sigurno zaživljavanje islamskih institucija u ovom dijelu Monarhije. Posebno je značajno napomenuti da je, u ovom historijskom periodu, islam, kao monoteistička religija, konačno dobio pravo građanstva. Svoju dalju afirmaciju, muslimani u Hrvatskoj, ostvaruju između dva svjetska rata, a pogotovo otvaranjem džamije za vrijeme NDH.

Četvri dio knjige, "Islamska zajednica u Hrvatskoj poslije II svjetskog rata", prdstavlja osvrt na cjelokupni poslijeratni period u razvoju i napredovanju Islamske zajednice.

Kao krunski momenat ovog razdoblja jeste početak izgradnje Zagrebačke džamije, 1981. godine, te njeno dovršenje i zvanično otvaranje, 25. 04. 1987. godine.

Raspad Jugoslavije i agresija bivše JNA, prvo na R Hrvatsku, a zatim na R BiH, nije dočekala članove Islamske zajednice Hrvatske nesprenim. U toku agresije na R BiH, muslimani Zagreba su formirali Krizni štab za pomoć BiH, sa sjedištem u Zagrebu. Zagrebačka džamija je bila prihvatilište mnogobrojnim izbjeglicama iz BiH, a ujedno i centar za koordiniranje cjelokupnih humanitarnih aktivnosti za pomoć narodu BiH. Na primjer, samo u toku aprila, maja i juna 1992. godine, u Zagreb je pristiglo 200.000 izbjeglica iz BiH.

Osim rečenog, u četvrtom dijelu knjige, prezentiraju se podaci o broju muslimana, zatim o radu i djelovanju Islamske zajednice u Hrvatskoj, o hadžijama iz Hrvatske, o porijeklu današnjih muslimana Hrvatske, njihovim običajima, kulturnim, znanstvenim i umjetničkim aktivnostima, o zagrebačkoj medresi "Dr. Ahmed Smajlović", izdavačkoj djelatnosti Islamske zajednice u Hrvatskoj, o radu Bošnjačke nacionalne zajednice Hrvatske, Kulturnom društvu Bošnjaka "Preporod" i Bošnjačkom dobrotvornom društvu "Merhamet".

Na kraju ističem da je knjiga "Islam i muslimani u Hrvatskoj", autora Ševke Omerbašića, muftije zagrebačkog, zaista studiozan pristup tematici koja do sada nije bila značajnije tretirana u historiji južnoslavenskih naroda, a koja je u direktnoj vezi ne samo s davnom prošlošću od X vijeka ka ovamo, nego i indirektno ukazuje na prirodu i uzroke nedavnog rata na prostorima ex Jugoslavije, a posebno BiH u kojoj su Bošnjaci muslimani najviše stradali.

Knjigu "Islam i muslimani u Hrvatskoj" toplo preporučujem čitaocima svih uzrasta.